

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייט שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

הלכה

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

פרשת זיחי תשפ"ז

שנה כ"ז - קובץ י"א [תתקל"ט]

יד"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת ויחי

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

"ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" (בראשית מ"ט א').

"ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אמרי רבנן היכי נעביד, נאמרוהו לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו אמרו יעקב, התקינו שיאמרו אותו בחשאי, אמר רבי יצחק אמרי דבי רבי אמי, משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה, אם תאמר יש לה גנאי, לא תאמר יש לה צער, התחילו עבדיה להביא בחשאי, אמר רבי אבהו התקינו שיהו אומרים אותו בקול רם, מפני תרעומת המינים, ובנהרדעא דליכא מינין, עד השתא אמרי לה בחשאי" (פסחים נ"ו ע"א).

"הקורא קריאת שמע, כשהוא גומר פסוק ראשון, אומר בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וחוזר וקורא כדרכו ואהבת את ה' עד סופה. ולמה קורין כן, מסורת היא בידינו, שבשעה שקבץ יעקב אבינו את בניו במצרים בשעת מיתתו, ציוו וזרזם על ייחוד השם, ועל דרך ה' שהלך בה אברהם ויצחק אביו, ושאל אותן ואמר להן, בני שמא יש בכם פסולת, מי שאינו עומד עמי בייחוד אדון כל העולם, כעניין שאמר לנו משה רבינו פן יש בכם איש או אשה וכו', ענו כולם ואמרו לו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, כלומר שמע ממנו אבינו ישראל, ה' אלקינו ה' אחד, פתח הזקן וענה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. לפיכך נהגו כל ישראל לומר שבת שישבח בו ישראל הזקן אחר פסוק זה" (רמב"ם הלכות קריאת שמע פ"א ה"ד).

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

א

בגדר אמירת בשכמל"ז

הנה מלשון הגמרא "התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי", משמע שתקנה גמורה היא שתקינו חכמים, ואם כן קשה מה שכתב הרמב"ם "נהגו כל ישראל", דמשמע דמנהג יש כאן ולא תקנה.

וידוע מה שאמר בזה מרן הגרי"ז מבריסק, לפי המבואר ברמב"ם בהלכות ממרים (פ"א ה"ב, פ"ב ה"ב, שם ה"ה) די ש מנהגים שהנהיגו חכמים, ובמנהגים אלה יש לאו ד"לא תסור", ומ"ע ד"ועשית ככל אשר יורוך", אלא דמ"מ הוי בגדר מנהג ולא תקנה, ונפ"מ לענין ברכה. דהלא דעת הרמב"ם (פי"א מברכות הט"ז) דאין מברכין על המנהג, ולשיטת הגרי"ז אף במנהגים שהנהיגו חכמים ליכא ברכה, דמנהג לאו מצוה, הוא ולפיכך אין לברך על המנהג "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו". עיין בזה בחי' הגרי"ז בהל' ברכות שם.

וזה שכתב הרמב"ם נהגו כל ישראל, אף שחכמים הם שתקינו לומר פסוק זה, מ"מ תיקוהו בתורת מנהג, עי"ש.

ולענ"ד הדברים דוחק, דבכל הני הלכות בהלכות ממרים, מבואר בלשונו הזהב של רבינו הרמב"ם דחכמים תיקנו תקנות והנהיגו הנהגות, וכיון דבלשון הגמ' מבואר שחכמים תיקנו לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, משמע דדין אמירה זו ככל תקנות שתקינו חז"ל, ולא כדין מנהג שהנהיגו.

ועוד דלשון הרמב"ם נהגו כל ישראל, משמע שאין זה מנהג שתקינו חכמים, אלא מנהג העם, דאת"ל דמנהג זה תקנה הוא, הו"ל לרמב"ם לכתוב הנהיגו חכמים וכלשונו בהלכות ממרים.

ועוד חוכך אני, הלא אמירת דברי שבח לקב"ה מעצם טבעה ומהותה מצוה היא, ולא כמנהג ערבה וכדו', ולמה יתקנה בתורת מנהג ולא בתורת מצוה.

ומשום כך נראה יותר דעצם אמירה זו אכן מנהג הוא שנהגו כל ישראל, אלא שחכמים תיקנו שלא יהיו אומרים כן בקול אלא בלחש, וזו כונת הגמ' בפסחים שם: "התקינו שיאמרו אותו בחשאי".

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ואפשר עוד שתיקנו חכמים שלא יהיה הפסק באמירה זו, דאם אין בזה אלא מנהג, לכאורה הוי הפסק בקריאת שמע, וכמה כרכורים כרכרו גדולי הדורות באמירת יוצרות ופיוטים באמצע תפלת העמידה, ויש שדחו מנהג זה מחשיש הפסק בתפילה, וכ"ש בקריאת שמע דאורייתא (עיין שו"ע או"ח סימן ס"ח ובנו"כ שם), ובזה אמרו דכיון שאמרו יעקב אבינו, תיקנו חכמים שלא תיחשב אמירתו להפסק, והתירו אמירה זו בקריאת שמע, אבל לא תיקנו את עצם האמירה כחובה, ואינה אלא מנהג.

והנה ראיתי שוב בצ"ח שכתב לפרש מה שהתחבטו חכמים הכיצד נאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד והלא לא אמרו משה, וכי מה בכך שלא אמרו משה, ואטו אין אנו אומרים כל דברי שבח שלא נאמרו ע"י משה, אלא דנסתפקו חכמים שמא אין זה ראוי להפסיק בקריאת שמע שאמר משה, בשבח שלא נאמר על ידו, וכבר הביא הצ"ח שהקדימו בזה המהרש"א שם בחדושי אגדות, עי"ש.

אך אין דבריהם ענין כלל לדברינו, דאין כונתם משום דין הפסק, אלא משום דשמא אין זה ראוי ויפה להפסיק בשבח שאמר משה, במה שלא אמר. ומשום כך התקינו שיהיו אומרים אותו בלחש, ואת"ל דישי בזה חשיש הפסק, מה בכך שאומרים בלחש, והלא פשוט דכל דהוי הפסק בקול רם הוי הפסק גם בלחש, אלא דפשוט דכונת המהרש"א והצ"ח לא משום דין הפסק הוא, אלא שאמרו חכמים דאין זה לכבודו של משה רבינו, דנפסיק את דברי הקילוסין שאמר לקב"ה, בפסוק שלא נאמר על ידו, ומשום כך כל שנאמר בלחש, אין בזה פגיעה בכבודו של משה.

וא"כ פשוט דאין בדבריהם כדי לתת יישוב כלדהו לדברי הרמב"ם. אך לדרכנו נראה כנ"ל, דאף שעצם אמירה זו אינה אלא מנהג, תיקנו חכמים שלא יהיה בה הפסק והתירו אמירתה, ודו"ק בכל זה.

ב

בטעם שאומרים בלחש

הנה מבואר בגמ' הנ"ל הטעם למה אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בלחש ולא בקול, דכיון דמשה לא אמרה אין ראוי לאמרה בקול אלא בלחש, אך מלבד טעם זה מצינו טעם אחר במד"ר ואתחנן (פרשה ב' פיסקא ל"ו): "בשעה שעלה משה למרום, שמע מלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה בשכמל"ו, והוריד אותה לישראל,

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ולמה אין ישראל אומרים אותה בפרהסיא, אמר ר' אסי למה הדבר דומה, לאחד שגנב קיזמיר מתוך פלטיין של מלך, נתנה לה לאשתו ואמר לה, אל תתקשטי בה בפרהסיא אלא בתוך ביתך". והטור (או"ח סי' תרי"ט) הביא מדרש זה, וביאר לפיו למה אומרים ביוה"כ בשכמל"ו בקול רם, "דביוה"כ שהן נקיים כמלאכי השרת אומרים בפרהסיא", עי"ש.

והנה יש לעיין, אם הלכה זו דאומרין בשכמל"ו בלחש לא נאמרה אלא בקריאת שמע, או שמא בכל ענין ואופן שאומרים פסוק זה, אין אומרים אותו אלא בלחש. וכבר הביא הצ"ח בפסחים שם דבתפילת יוכ"ק בערב ראש חדש נהגו בקצת קהילות לומר כן בקול, וכיוצא בזה יש לעיין בתפילת "אנא בכח" שבסיומה אומרים בשכמל"ו אם צריך לאומרו בלחש, וכך כאשר אומרים בשכמל"ו לאחר ברכות התפילין ובשאר ברכה לבטלה כמבואר באו"ח (סי' ר"ו ס"ו). וכמדומה שמנהג העולם לומר כהרגלו ולא בלחש.

אמנם לכאורה זה תלוי בשני הטעמים הנ"ל, דאם הטעם שאומרים אותו בלחש משום שלא אמרו משה, אין זה אלא בקריאת שמע שנאמרה ע"י משה בלי בשכמל"ו, אבל אין קפידא שלא לומר פסוק זה בקול שלא בקריאת שמע, אבל לפי הטעם שנאמר במדרש שמשה שמע פסוק זה מן המלאכים, לעולם אין לומר בקול כדי שלא לעורר קנאתם של מלאכי השרת.

ועדיין יש לעיין, דהלא לפי הטעם שנתבאר בגמ' בפסחים, אין ראוי לאומרה בקול אף לא ביוה"כ, דהלא משה לא אמרה, ואיך סמכינן על טעם המדרש נגד המבואר בגמ' שהיא יסוד ההלכה בכל מקום.

ועוד דמנהגינו סותרים זא"ז, דביוה"כ אומרים בקול לפי טעם המדרש, ושלא בקריאת שמע אומרים בקול לפי טעם הגמ', ונמצינו מזכים שטרא לבי תרי ואוחזים את החבל בשתי ראשיו.

והנראה בזה בהקדם ביאור בדברי הגמ', דלכאורה תמוה מה חשיש יש לומר דברי שבח שלא אמרן משה, וכי אין אנו אומרים תפלות רבות שתקנו הפייטנים והמשוררים במשך הדורות, וכי גרע מה שאמר יעקב אבינו ממה שאמרו הם. וכבר עמד על שאלה זו הצ"ח בפסחים שם, וכתב לפרש דבאמת אין קפידא שלא לומר מה שלא אמר משה, אלא שאין ראוי להפסיק במה שאמר משה, בפסוק שלא אמר הוא, אבל כשאין

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

כאן הפסקה אין קפידא, ולפי"ז לימד זכות על מה שנהגו במקצת קהלות, לומר בקול רם בשכמל"ו בתפלת יו"כ קטן בער"ח אחרי קבלת עול מלכות שמים, דכיון שאין אומרים אלא שמע ישראל וכו' אין כאן הפסקה, עי"ש.

אמנם לכאורה יש לדחות דברי הצ"ח מתוך דברי הטור (סי' ס"א) שהביא דעת י"א דלפני פסוק ראשון אומר "אל מלך נאמן", כדי להשלים רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח איבריו של אדם, ודחה דבריהם:

"ועוד כיון דלאו לצורך ברכה היא אלא לאשלומי רמ"ח תיבות, הוי ליה תוספת בקריאת שמע, והאי תוספת לא יעקב אמרו ולא בניו ולא משה אמרו, וא"כ אנן היכי אמרינן ליה, השתא בשכמל"ו אי לאו דאמריה יעקב לא הוה אמרינן ליה, ואע"ג דאמריה יעקב לא אמרינן ליה אלא בחשאי, ואנן ניקום ונימא מדעתן מידי דלא אמריה יעקב ולא משה".

הרי דאף במה שאין בו הפסק במה שאמר משה, דהלא מקדימין אמירת "אל מלך נאמן" לפני תחלת קריאת שמע, יש קפידא שלא לומר מה שלא אמרו משה, ולא כדברי הצ"ח דאין קפידא אלא במה שהוא מפסיק במה שאמר משה.

ולכאורה י"ל דאין הקפידא דוקא במה שמפסיק במה שאמר משה, אלא גם במוסיף על דבריו, וכשם שאין לומר בשכמל"ו בקריאת שמע כך גם אין להוסיף אמירת "אל מלך נאמן", ודו"ק.

ובמגן אברהם (סי' תרי"ט סק"ח) כתב:

"משום שכל השנה אומרים אותו בלחש מפני שמשה גנבה ממלאכים, אבל ביום הכיפורים גם ישראל דומין למלאכים, והא דכתב בסימן ס"א נימריה לא אמרה משה, כלומר שלא כתבה בתורה להצניעה מפני המלאכים".

וכונתו מבוארת להשוות את דברי הגמ' עם דברי המדרש, דמה שלא אמרה משה ולא נכתבה בתורה הוא כדי להצניעה מן המלאכים, וכונת המג"א גם לישב את הקושיה הנ"ל, למה אומרים אותה בקול ביוה"כ אם משה לא אמרה, דכל מה דמשה לא אמרה אינו אלא להצניעה מן המלאכים, אבל ביוה"כ כשבנ"י נקיים כמלאכי השרת, אין בזה קפידא ויכולים לאמרה בקול.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ועוד מבואר בתנחומא (ויחי ח') דגם יעקב אבינו אמר בשכמל"ו בלחש, הרי דגם הוא חשש מן המלאכים.

ונראה לחזק את הדברים מתוך דברי התשב"ץ (ח"ב סימן רל"ו) המחודשים דיעקב אבינו שמע קילוס זה מן המלאכים בחלומו על הסולם שמלאכי אלקים עולים ויורדים בו. הרי שגם יעקב שמע זאת מן המלאכים. והגמ' והמדרש משלימים זא"ז.

ולפי"ד המג"א פשוט לכאורה, דבערב ר"ח אין לומר בשכמל"ו בקול רם, משום מלאכי השרת, ולא כמנהג שהביא הצ"ח. ולגבי שאלת הצ"ח וכי אין אנו אומרים תפילות שלא אמר משה, נראה פשוט דשאני תפילות ופיוטים חדשים, מהוספה בקריאת שמע שלא מצינו בדברי משה, וז"פ.

ולפי"ז נראה לכאורה דגם ביוכ"ק ובתפילת אנא בכח אין לומר פסוק זה בקול.

אמנם לול"ד היה נראה ביאור דברי הגמ' בדרך אחרת, דנראה ברור דיש שני דינים בקריאת שמע, מצות עשה דקריאת שמע, וקבלת עול מלכות שמים, דבאמת אין מצות עשה דקריאת שמע ענין קבלת עול מלכות שמים, אלא מצות עשה לקרוא פרשת קריאת שמע, אלא דכיון דיש בפסוק ראשון דקריאת שמע קבלת עול מלכות שמים, החמירו בו חכמים בכונת הלב, ואמרו דאם לא כיון לבו לא יצא יד"ח.

וזה עיקר ההבדל שבין קריאת שמע דמשה לקריאת שמע דבני יעקב, דקריאת שמע דמשה רבינו עיקר מצות קריאת שמע היא, אבל קריאת שמע דבני יעקב לא היה לשם מצות קריאת שמע, שעדיין לא ניתנה, אלא שיעקב חשש לבניו אם יש בלבם חלילה על הקדוש ב"ה, וכולם כאחד ענו ואמרו שמע ישראל וכו' וקיבלו על עצמם עול מלכות שמים, הרי דכל ענין קריאת שמע דיעקב היה לשם קבלת עול מלכות שמים.

ונראה דאין אמירת בשכמל"ו חלק כלל מעצם מצות קריאת שמע, דהלא אין היא כתובה בתורה כלל, וכל ענינה בהיותה חלק ממצות ייחוד ה' וכמ"ש הבית יוסף בסי' מ"ו [ויבואר לקמן באות ד'], ומשום כך אמרה יעקב אבינו, ולא אמרה משה.

ויסוד דרך זה למדתי מדברי המהרש"א בחידושי אגדות בפסחים שם שכתב:

"אבל משה לא אמרו דהיינו בפרשת שמע ישראל וגו' שנכתבה בתורה, מפני שלא אמרו כדרך הקורא ק"ש כמקבל עליו מלכות שמים, אלא בדרך לימוד לישראל כתבה,

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

וע"כ לא שייך ביה לענות אחריו בשכמל"ו. ולזה אמר אנן נמי בקורא ק"ש לקבל עליו עול מלכות שמים, היה לנו לומר ג"כ בשכמל"ו, כמו"ש יעקב בקבלת בניו עול מלכות שמים עליהם, אבל משום דלא אמריה משה בתורה, היה גנאי להוסיף על דברי משה, ולהפסיק בקול רם בשכמל"ו בין ה' אחד לואהבת, ומשום דאמרו יעקב בקבלת מלכות שמים, נימריה מיהת בחשאי".

הרי לן בדברי המהרש"א דאמירת בשכמל"ו מיישך שייכא לקבלת עול מלכות שמים, ולכן משה לא אמרה. [אמנם יש בדברי המהרש"א גם בית אב לדברי הצ"ח, ממה שכתב בתו"ד דגנאי הוא להפסיק בקול רם במה שלא אמרו משה, עיי"ש].

אמנם אין דברי המהרש"א מכוונים ממש לדברינו, דכל כונת המהרש"א שמשה בא ללמד את בני"י ולהוכיח אותם ולא כדרך הקורא את שמע לקיים מצוותה, ולפיכך לא אמר בשכמל"ו, ולענ"ד יש להוסיף דאף במצות קר"ש אין ענין לבשכמל"ו אלא דווקא בקבלת עול מלכות שמים, ודו"ק.

וזה כונת חז"ל דכיון דמשה לא אמרה אין אנו אומרים בשכמל"ו בקול, דבאמת אין בשכמל"ו חלק ממצות קריאת שמע, אלא חלק מקבלת עול מלכות שמים, ולכן אומרים אותה בלחש, דאין ראוי לשנות מטבע של קריאת שמע דאורייתא, ולהוסיף בה פסוק שאינו מן הענין, אך מ"מ כיון שכך תיקנו חכמים שיהא אדם מקבל על עצמו עול מלכות שמים בפסוק ראשון דקריאת שמע, משום כך אומרים אותה בלחש, ודו"ק.

ונראה ליישב לפי דרכנו את מש"כ הכסף משנה (פ"א מקריאת שמע ה"ד) דאומרים אותה בלחש כדי לעשות היכר שאין בשכמל"ו חלק מקריאת שמע, וכ"כ הלבוש (סימן ס"א סי"ג), עיי"ש. ולכאורה תמוה למה חידשו טעם חדש, מאחר ומצינו שני טעמים בגמ' ובמדרש, ולפי המבואר אין זה טעם חדש כלל, אלא הן הן דברי חכמים, דכיון שלא אמרו משה אין זה חלק מקריאת שמע, ולכן אין אומרים אותה אלא בלחש, ודו"ק כי קצרת.

ונראה עוד לדרכנו, דביוה"כ שהוא יום קץ מחילה וסליחה לישראל, ויום שכל כולו קבלת עול מלכות שמים, אפשר לומר בשכמל"ו בקול, דכיון דיש היכר במה שאומרים אותה בלחש כל השנה כולה, התירו לאומרו בקול רם ביוה"כ לשם קבלת עול מלכות שמים, ודו"ק בכ"ז כי לענ"ד הדברים ברורים ומתישבים על הלב.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ומבואר מכ"ז שמנהגנו לומר בשכמל"ו ביוה"כ בקול רם, אינו מושתת בהכרח על טעם המדרש, דאף לדברי הגמ' יש מקום למנהג זה.

ונראה עוד לפי"ז, דגם בתפילת יוכ"ק ובאנא בכח יש לומר פסוק זה בקול רם, ודו"ק בכ"ז.

אמנם נראה שהרמב"ם נקט דרך אחר בכל עיקר גדר בשכמל"ו, דהנה כתב (פ"א מהלכות קריאת שמע ה"ד):

"הקורא קריאת שמע כשהוא גומר פסוק ראשון אומר בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וחוזר וקורא כדרכו ואהבת את ה' אלקיך עד סופה, ולמה קורין כן, מסורת היא בידינו שבשעה שקיבץ יעקב אבינו את בניו במצרים בשעת מיתתו, ציום וזרזם על יחוד השם ועל דרך ה' שהלך בה אברהם ויצחק אביו, ושאל אותם ואמר להם בני שמא יש בכם פסלות מי שאינו עומד עמי ביחוד השם, ענו כולם ואמרו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, כלומר שמע ממנו אבינו ישראל ה' אלקינו ה' אחד, פתח הזקן ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, לפיכך נהגו כל ישראל לומר שבח ששבח בו ישראל הזקן אחר פסוק זה".

ומוכח מלשונו דבאמת אין באמירת בשכמל"ו שום ביטוי לקבלת עול מלכות שמים, ואינו אלא שבח ששיבח בו יעקב אבינו את הקב"ה כששמע את בניו מקבלים עול מלכות שמים, ונהגו כל ישראל לומר שבח זה אחר פסוק ראשון דקריאת שמע, ודו"ק בלשון הרמב"ם, ויש בכ"ז נפ"מ להלכה כפי שיבואר לקמן אות ג', עי"ש ודו"ק.

ג

בשכמל"ו אם דינו כפסוק ראשון דקריאת שמע

והנה כתבו הפוסקים לגבי כמה וכמה הלכות, דדין בשכמל"ו הוי כדין פסוק ראשון דקריאת שמע, וכל החומרות שהחמירו בפסוק ראשון, החמירו גם בבשכמל"ו, ונבאר:

א. בסי' ס"ו (סעיף א') מבואר דבפסוק ראשון אין להפסיק לא משום כבוד ולא משום יראה, אלא משום סכנה, וכן בבשכמל"ו, ועי"ש במשנ"ב (ס"ק י"א): "שאיין דבר גדול כקבלת עול מלכות שמים, ומטעם זה לא יפסיק ג"כ בין שמע ישראל לבשכמל"ו, שגם הוא מכלל היחוד". הרי מבואר בשו"ע שאסור להפסיק בבשכמל"ו, כשם שאסור

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

להפסיק בשמע ישראל, והמשנ"ב הוסיף דמטעם זה אסור אף להפסיק בין פסוק ראשון לבשכמל"ו, "שגם הוא מכלל היחוד", ומקור הדברים בבית יוסף.

ב. בסי' ס"ג (סעיף ד') איתא: "עיקר הכונה הוא בפסוק ראשון, הלכך אם קרא ולא כוון לבו בפסוק ראשון, לא יצא יד"ח וחוזר וקורא, ואפילו למ"ד מצות אינן צריכות כונה מודה הכא". ובמשנ"ב (שם ס"ק י"ב) כתב דה"ה בשכמל"ו אם לא כיון בו חוזר, הרי דס"ל דאם לא כיון לבו בפסוק זה, לא יצא יד"ח וחוזר ואמרו, ומקור הלכה זו מהלבוש (בסעיף ה') שכתב כן לגבי מתנמנם שלא יצא יד"ח בפסוק ראשון, וכן לגבי כל ההלכות שבסי' זה, וכ"כ המג"א (שם סק"ה).

ג. החיי אדם (כלל כ"א סעיף ו') כתב דכשם שצריך לעמוד בפסוק ראשון, ואין לקרותו מהלך, כן גם לגבי בשכמל"ו, והמשנ"ב כתב כן אף הוא (סימן ס"ג סקי"א) בתו"ד, ואף זה משום כונה הוא.

ד. בסי' ס"ד במשנ"ב (סק"ז) כתב דאפילו בספק אם כיון לבו בבשכמל"ו צריך לחזור, וזה לכאורה חידוש, דאף אם החמירו בבשכמל"ו ועשוהו כפסוק ראשון, מ"מ אינו אלא מדרבנן, [ולפי משמעות דברי הרמב"ם הוי מנהג בלבד, עיין לעיל אותיות א' - ב'], ומהיכ"ת להחמיר בספיקו, [אך עי"ש במשנ"ב דאף בפרשה שניה דרבנן חוזר מספק, דכיון דעסוק בק"ש צריך לתקן הכל]. ובאשל אברהם (סי' ס"א סעיף ט') כתב דבספק אם כיון בבשכמל"ו יחזור ויאמר, כיון שאין פגם באמירה זו כמה פעמים, ולואי שיאמר כל היום, ומשמע מדבריו דאף דאין בזה חיוב מ"מ כך ראוי לנהוג, עי"ש.

ה. בסי' ס"ה במשנ"ב (סק"י) כתב דהאומר פסוק ראשון עם הציבור, צריך לומר גם בשכמל"ו, וגם בהלכה זו רואים דאמירה זו כחלק מקבלת עול מלכות שמים היא, אמנם מבואר שם במשנ"ב דאם הוא באמצע פסוד"ז, לא יאמר אלא פסוק ראשון בלבד, הרי שבכ"ז הבחין בין פסוק ראשון לבשכמל"ו, דזה מה"ת וזה מדרבנן, זה עיקר קבלת עול מלכות שמים וזה טפל לו, אך באמת נראה שלא בא אלא לאפוקי שלא כל קר"ש, וז"פ.

ו. בסי' ס"א (סעיף ה') איתא: "נוהגין ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון, כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין". וצ"ע אם צריך לכסות עיניו גם כשהוא אומר בשכמל"ו, דלכאורה נראה שאכן צריך, דהלא כל ענין זה של כיסוי עינים אינו אלא משום כונת קבלת עול מלכות שמים, וכיון שכונה מעכבת, גם בבשכמל"ו צריך

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

לכסות עיניו, ולא מצאתי הלכה זו מפורשת אלא בבן איש חי (פרשת וארא שנה ראשונה אות ו') שאכן כתב שצריך לכסות עיניו גם בבשכמל"ו ושיש סוד בדבר.

אך אף שלא מצאנו כן במקורות ההלכה, הדברים מפורשים בתורתו של האר"י החי בשער הכוונות (ענין תפילת שחרית) "שמע ישראל וכו', ויסגור עיניו ביד ימינו עד שישלים בשכמל"ו".

ומכל זה חזינן דגם בשכמל"ו הוי כחלק מקבלת עול מלכות שמים, ודינה כדין פסוק ראשון, וכ"ז תלוי בדרכי ההבנה הנ"ל באות ב', ומדברי הרמב"ם אין נראה שיהא בשכמל"ו כדין קבלת עול מלכות שמים, אך מ"מ כך נקטו הפוסקים כמבואר.

אך לכאורה סתר המשנ"ב דברי עצמו, שהרי נחלקו האחרונים בשכח לגמרי לומר בשכמל"ו אם חוזר או לא, לדעת הלבוש והמג"א (סימן ס"א ס"ק י"א) צריך לחזור, ולב"ח וש"ג אין צריך, והמשנ"ב הביא מחלוקת זו (סי' ס"א ס"ק כ"ט), ולכאורה הלבוש והמג"א לשיטתיהו שנקטו דכונה מעכבת בבשכמל"ו, ופשוט א"כ דאם שכח לגמרי שיחזור, אבל המשנ"ב בביאור הלכה שם (סי' ס"א ס"ג) הכריע לדינא דאינו חוזר אם שכח, וחוזר על דעתו זו בבה"ל סי' ס"ו, ולכאורה סתר דברי עצמו, דאם צריך לחזור כשלא כיוון לבו, ק"ו שצריך לחזור כשלא אמר כלל בשכמל"ו.

אמנם באמת העיר הבה"ל בעצמו בכך, וכתב: "דגם אנו מודין דעצם אמירת בשכמל"ו הוא ענין גדול, אבל אין ראיה מזה שאם דילג שיצטרך לחזור לראש, דגם אם דילג מגופה של פרשה אם לא שגילתה לנו תורה שלא יקרא למפרע, לא היה צריך עי"ז לחזור לראש, ומנין לנו להחמיר ג"כ באמירת בשכמל"ו דתקנו והוסיפו רבנן". ודבריו צ"ע דאם בשכמל"ו הוי כפסוק ראשון והכונה מעכבת בה, איך יצא יד"ח כשדלגו לגמרי.

ונראה בזה לפי דרכנו הנ"ל, דבאמת אין אמירה זו חלק מעיקר קריאת שמע, אלא השלמת ענין קבלת עול מלכות שמים, ומשום כך כל עוד עוסק הוא בפסוק ראשון שהוא קבלת עול מלכות שמים, ולא כיון לבו בבשכמל"ו לא יצא ידי חובת קבלת עול מלכות שמים, וחוזר לומר בשכמל"ו בכונה, אבל אם כבר התחיל ואהבת וכו' אינו חוזר לראש, דכיון שכבר התחיל בהמשך קריאת שמע, אינו חוזר משום ציקי קדירה והשלמת ענין קבלת עול מלכות שמים, ודו"ק בזה כי נכון הוא לענ"ד.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

אמנם מה שהוסיף הבה"ל שם (בסי' ס"א), דאם נזכר שלא אמר בשכמל"ו אומר במקום שנוזכר, לכאורה צע"ג, דאיך יפסיק באמצע קריאת שמע בפסוק זה שאינו שייך לעצם קריאת שמע, ואינו ענין אלא לפסוק ראשון בלבד, ויותר נראה דאם דילגו וכבר התחיל ואהבת, הפסיד והוי מעוות לא יוכל לתקון, וצע"ג בדברי רבן של ישראל המשנ"ב.

וראיתי שוב שכבר העיר על דבריו האגרות משה (או"ח ח"ה סי' ה') בסוף דבריו, ודחה את דברי המשנ"ב מהלכה עי"ש.

והנה ידוע שמרן הגרי"ז שהיה מתאמץ בהפלגה עצומה בדקדוק אותיותיה של קריאת שמע, לא היה מדקדק באותיות בשכמל"ו, ולדרכנו מנהגו ברור, דדין דקדוק אותיות נאמר בקריאת שמע, אבל בשכמל"ו יסודו בגדר קבלת עול מלכות שמים ולא בדין קריאת שמע, ודו"ק.

תמצית הדברים, לענין כונת הלב ואיסור הפסקה, מחמירין בבשכמל"ו, משום שיש בה קבלת עול מלכות שמים, אבל אין היא מעכבת, ואין מדקדקין באותיותיה, כיון שאינה חלק ממצות קריאת שמע, ודו"ק בכ"ז היטב.

ד

בכונת אמירת בשכמל"ו

ולגבי עצם כונת פסוק זה, ובמה דשייך בקבלת עול מלכות שמים, נראה דיש בזה כמה דרכים. הנה כבר כתב בנפש החיים (שער ג' פרק ו') לפי המבואר בכל ספרי הקבלה והמוסר, דבאמת אין לנו השגה בעצם שמו ומהותו ית"ש, אלא שהקב"ה מתגלה לנו רק במדותיו ובשפע שהוא משפיע עלינו, וזה ענין עשר הספירות שהן מדותיו ית"ש, וספירת המלכות בלבד היא הספירה של עולם העשיה, ומשום כך לאחר שאומרים שמע ישראל ה"א ה' אחד, אומרים בשכמל"ו, כלומר שאנו מייחדים שמו הגדול ומברכים לשם כבוד מלכותו. וכע"ז כתב גם בספר צדה לדרך (מאמר הראשון חלק ראשון פרק ל"ד), והוסיף בזה לבאר את המשל שאמרו חז"ל בפסחים שם: "משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה, אם תאמר יש לה גנאי לא תאמר יש לה צער, התחילו עבדיה להביא לה בחשאי". דציקי קדירה הם התבלין שאינו מעיקר המאכל, אלא שבא

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

למתקו ולהכשירו, וכך גם בשכמל"ו אינו עיקר ייחודו ואחדותו ית"ש, אלא שבא לבאר לפי קט השגתינו, ודו"ק בזה.

ועוד מצינו בזה בבית יוסף (סי' מ"ו), שבא לבאר מש"כ הטור שם שראוי לומר בכל יום לפני התפלה "אשרינו מה טוב חלקנו וכו' ואומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד וכו'". והוסף הטור: "ורבינו יהודה החסיד היה רגיל לומר אחריו בשכמל"ו, והיה מכוין לצאת בו יד"ח קריאת שמע". וכתב הב"י לבאר כונתו: "כלומר דכשאנו אומר אלא שמע ישראל לבד נראה שאנו אלא ספור דברים שאומרים ישראל כשמייחדים, אבל כשאומר בשכמל"ו נראה שהוא מכוין עכשיו לייחד, ומשו"ה מברך שם כבוד מלכותו, דאל"כ למה לו לומר בשכמל"ו". [וניחא לפי"ז דבסליחות שאומרים בנפילת אפים בשני וחמישי אומרים "בכל יום תמיד אומרים פעמיים באהבה, שמע ישראל וכו' ולא אומרים בשכמל"ו, כיון שאין זה לשם קרי"ש].

ומבואר בדברי הב"י דאמירת בשכמל"ו הוא מעין הוכחה וראיה על כונתו לייחד את שמו הגדול, ואין כאן סיפור דברים בלבד, ואף שפשוט בכונתו דרך בקריאת שמע זו, שאומרים לפני כן דבנ"י משכימים ומעריבים בכל יום ואומרים באהבה שמע ישראל וכו', נראה כסיפור דברים, מ"מ יש לומר לפי דרכו דזה גם ענין אמירת בשכמל"ו בכל קריאת שמע, דאמירה זו מוכיחה שבאומרו שמע ישראל הכונה לייחד את השם. [וכעין מה שהיו אומרים במקדש בשכמל"ו, כשהיו שומעין את השם הגדול והנורא יוצא מפורש מפי כה"ג, ודו"ק].

ה

גדר אמירת בשכמל"ו

והנה מבואר בירושלמי ברכות (פ"ו ה"א, דף מ"ג ע"ב) דהמברך ברכה שאי"צ צריך לומר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", והובא בתוס' ברכות (ל"ט ע"א ד"ה בצר) ובטור (או"ח סימן ר"ו) עי"ש.

ויש לחקור בעיקר גדר אמירת בשכמל"ו, אם הוי תיקון לברכה לבטלה, דע"י שיאמר כן שוב אין ברכתו לבטלה, או דבאמת משבירך לבטלה הוי מעוות לא יוכל לתקון, אלא אמירה זו הוי מעין תשובה דתחת אשר חילל את ה' בברכתו לבטלה מצווה הוא לקדשו ולרוממו באמירת בשכמל"ו.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ונראה דנחלקו בזה הרמב"ם והטשו"ע, דבשני מקומות יש ללמוד מדברי הרמב"ם דע"י אמירה זו מתקן שלא יהיה ברכתו לבטלה:

א. ממה שכתב בהל' ברכות (פ"ד ה"י): "נטל אוכל ובירך עליו ונפל מידו ונשרף או שטפו נהר וכו' וצריך לומר בשכמל"ו על ברכה ראשונה כדי שלא להוציא ש"ש לבטלה". הרי דע"י אמירה זו לא יצא ש"ש לבטלה.

ב. וכן יש להוכיח מדבריו בהל' שבועות (פי"ב הי"א): "ולא שבועה לשוא בלבד היא שאסורה אלא אפי' להזכיר שם מן השמות המיוחדים לבטלה אסור ואע"פ שלא נשבע וכו', לפיכך אם טעה בלשון והוציא שם לבטלה ימהר מיד וישבח ויפאר ויהדר לו כדי שלא יזכר לבטלה".

ומבוארת שיטתו דמהני לתקן מה שהוציא ש"ש לבטלה.

אך בלשון הטור והשו"ע (בסי' ר"ו ס"ו) איתא:

"צריך לומר בשכמל"ו על שהוציא ש"ש לבטלה".

ומבוארת שיטתם דאין באמירה זו כדי לתקן, אלא מעין תשובת המשקל, דתחת שהוציא ש"ש לבטלה מצווה הוא לשבח ולפאר, הרי דנחלקו בכל גדר אמירה זו.

ואין להקשות ממש"כ הרמ"א (בסי' כ"ה ס"ה) דאף אם לא הפסיק בין תש"י לתש"ר יברך שתי ברכות ואחר הברכה השניה יאמר בשכמל"ו, ואת"ל שאין כאן תיקון אלא תשובה איך נתיר לו לכתחלה ספק ברכה לבטלה ע"י שאמר בשכמל"ו, דבאמת אף לרמב"ם ודאי אין בזה תיקון גמור ומוחלט, דא"כ למה ספק ברכות להקל, יברך ויאמר בשכמל"ו, וע"כ דאין זה אלא תיקון בדיעבד, וע"כ צ"ל דמעיקר הדין ס"ל דמברך שתיים, אלא דלרוחא דמילתא לצאת מידי כל חשש ופקפוק אומר בשכמל"ו, וכך כתב המשנ"ב (שם ס"ק כ"א) דהרמ"א ס"ל לעיקר דמברך שתיים עי"ש.

ועיי' שו"ת פנים מאירות (ח"ג סי' ט') דאם אמר על ברכה לבטלה בשכמל"ו שוב אי"צ שום תשובה ותיקון, וברור לענ"ד דזה רק להבנת הרמב"ם ולא להמבואר בדברי הטושו"ע [והנה הפנ"מ דייק זאת מן הירושלמי הנ"ל שהוא מקור הלכה זו "צריך לומר בשכמל"ו שלא להזכיר ש"ש לבטלה", ואמנם אכן זה הלשון ברמב"ם, ולא כן בטושו"ע

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

כנ"ל, ולשי' הטור נראה דהכונה דצריך לומר זאת משום שאסור להוציא שי"ש לבטלה, ודו"ק].

ונראה דיש נפ"מ בין דרכי הרמב"ם והטור, דלשי' הרמב"ם לא מהני אלא כשאמר בשכמל"ו סמוך להוצאת שי"ש לבטלה, דרק כשאומר מיד קאי על השם שהוציא לפני כן והו"ל כאילו הוציא את השם מפיו לפארו ולהללו ולא הוי לבטלה, וזה מדויק בלשון הרמב"ם שם בהל' שבועות "ימהר מיד וישבחה", אבל הטור לשיטתו וכן השו"ע לא כתבו שיאמר כן מיד, דלשיטתם דלא הוי תיקון אלא תשובה אין קפידא שיאמר מיד ויכול לומר כן גם אח"כ, וכ"כ באשל אברהם (סי' כ"ה ע"ד הרמ"א) דיכול לומר בשכמל"ו גם לאח"ז.

אמנם פשיטא דלאחר זמן מופלג שאין בו היכר כלל, לכו"ע לא מהני.

ובאמת בדברי הרמב"ם מבואר דתרי עניני איכא, הא' במי שבירך לבטלה, שתקנתו שיאמר בשכמל"ו, והב' במי שהוציא שי"ש לבטלה, שיכול לסיים גדול הוא ומהולל או אדוננו מה אדיר שמך כו'. ולאחר שבירך ברכה לבטלה לא יועיל כלל שיאמר פסוקי הלל ושבחה, דפסוקים אלו אינם מתקשרים כלל לברכה שיצאה לבטלה, ותיקונו רק באמירת "ברוך שם כבוד מלכותו", ולכן בהל' ברכות לא הזכיר אלא אמירה זו בלבד, אך כשהזכיר את ה' לבטלה אז יכול לסיים בפסוקי שבח המשלימים את הזכרת ה' שלא תצא לבטלה. וזה מדויק מאד בדברי הרמב"ם דרק בהל' שבועות הזכיר פסוקים אלו לגבי המזכיר את ה' לבטלה, ולא מיירי שם בבירך ברכה לבטלה.

וביאור הדבר נראה, דבמוציא שם שמים יכול לתקן ע"י שיאמר מיד פסוקי הלל ושבח המשתלבים ומשלימים את הזכרת ה' ונמצא שלא יצא לבטלה, אבל בברכה לבטלה לא שייך סברא זו, דהברכה יצאה לבטלה, ורק ע"י בשכמל"ו יכול לתקנו, דאמירה זו ראוי תמיד לאמרו על שם ה' שהוזכר, וכדרך שאמרו יעקב אבינו כשמעו את בניו אומרים שמע, וכך עושים מלאכי השרת, ולעולם אין אומרים בשכמל"ו אלא על שמו הגדול שהוזכר לפניו, ונמצא שהברכה לא יצאה לבטלה כיון שעל ידה נאמר בשכמל"ו. ומדויק בזה דהרמב"ם בהל' ברכות לגבי ברכה לבטלה לא כתב ש"ימהר מיד", ולא כתב כן אלא בהל' שבועות, דבבשכמל"ו לא צריך לומר מיד, דאינו השלמה לשם ה' שהוזכר. ודו"ק בזה כי הוא עמוק ונכון. ואף שנתבאר מדברי הרמב"ם דבשני אופנים אפשר לתקן מה שהזכיר שם שמים לבטלה, ע"י פסוקי שבח שיאמר מיד, או

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ע"י אמירת בשכמל"ו, מ"מ נראה דעדיף התיקון של השלמת ה' בעניני שבח והלל, שעל ידי זה נמצא שבפועל לא הוזכר שם ה' לשוא, משא"כ בבשכמל"ו דהוא רק תיקון בדיעבד, ולכן כתב הרמב"ם בהל' שבועות רק העצה לומר מיד עניני שבח והלל ולא אמירת בשכמל"ו, אך נראה דאם לא אמר מיד עניני שבח עדיין יכול אף לאחר זמן מה לומר בשכמל"ו, ודו"ק בזה.

אך אף שחילקנו בין שני ההלכות שברמב"ם, מ"מ מבואר אף בהל' ברכות לגבי ברכה לבטלה דאמירת בשכמל"ו תיקון הוא ולא תשובה, דגם שם כתב דצריך לומר בשכמל"ו שלא להוציא ש"ש לבטלה וכבר נתבאר עומק הדבר, ודו"ק בזה.

שו"ר בחזו"א (או"ח סי' קל"ז אות ו') שהקשה דבשלמא במוציא ש"ש לבטלה מובן דאם אמר בשכמל"ו שוב לא הוי לבטלה, אבל המברך ברכה לבטלה הלא עצם הברכה שבח הוא ואעפ"כ אסור וא"כ מה הועיל כשאומר בשכמל"ו, וכתב דצ"ל דאין זה אלא כדי להראות דאסור הוא עי"ש. אך באמת אין דבריו מתיישבים כ"כ בלשון הרמב"ם, דמדברי הרמב"ם משמע דע"י אמירה לא יצא שם ה' לבטלה כמבואר.

וראיתי בספר הליכות שלמה (תפילה פ"ד סי"ז) שכתב דאם ענה איש"ר מהני במקום בשכמל"ו, ולפי כל המבואר אין זה פשוט כלל, ולכאורה זה תלוי בשני דרכי הבנה הנ"ל שיש בדברי הרמב"ם והטור, ולשיטת הטור צריך היכר, ועוד דהרי נתבאר הבנת החזו"א דאף לשיטת הרמב"ם אפשר דצריך היכר באמירה זו שהוא להראות האיסור. אמנם אין לדחות דבריו לפי דברינו דבברכה לבטלה צריך דוקא אמירת בשכמל"ו, דלכא"ו הוי איש"ר ממש כמו בשכמל"ו אלא שנאמר בארמית וז"פ, וצ"ע למעשה.

ו

אם צריך לומר בשכמל"ו תוכד"ד

והנה כתב המשנ"ב בסי' כ"ה ס"ק כ"א דזיהר מאוד בהנחת תש"ר שלא לומר בשכמל"ו עד לאחר ההידוק שלא יהי הפסק בין הברכה להידוק ונמצא שברך לבטלה, וכתב שרבים נכשלים בזה, ומקור הלכה זו מהפמ"ג ע"ש. וראיתי מי שטען לעומתו דכיון דאיתא ברמב"ם שימהר מיד לומר בשכמל"ו צריך לומר כן תוך כדי דיבור דזה משמעות מיד, ולאחר ההידוק יהיה לאחר כד"ד ולכן יש לומר כן לפני ההידוק.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ולענ"ד אין הדברים ראויים להיאמר, דבאמת אין משמעות "מיד" דוקא תוכד"ד, ובמקום שצריך דוקא תוכד"ד כפל הרמב"ם לשונו וכתב "מיד תוכד"ד" (עיי' לדוגמא הל' שבועות פ"ב הי"ז) אבל סתם לשון 'מיד' משמע סמוך ולא דוקא תוכד"ד.

דאי לא תימא הכי, וכי במש"כ (פ"ה מדעות ה"ד) דיפרוש מיד לאחר ביאה נאמר דצריך לפרוש תוכד"ד, ובפ"י מתפלה ה"ג בש"צ שטעה בברכת המינין דמחליפין אותו מיד אטו צריך להיות תוכד"ד, ושם בפ"א הי"ג בביהכ"נ שחרבו יסודתיו דמחריבין אותו מיד, ובשבועות פ"ה ה"כ במי שנשבע שלא יישן ג' ימים דמלקין אותו מיד, האם יש קפידא שילקוהו תוכד"ד, ואף במש"כ הרמב"ם בפ"ט ה"ב מתפילה לגבי סמיכת גאולה לתפילה מיד אינו בהכרח תוכד"ד והעיקר שלא יפסיק [ועיי' משנ"ב (סי' קי"א ס"ק ב')] דלכתחלה צריך להסמיכה תוכד"ד עי"ש].

סו"ד אין שום משמעות מלשון מיד דצריך תוכד"ד אלא שיהא סמוך, כל ענין לפי ענינו, ובני"ד נראה דדי אם יש היכר כמבואר.

ומלבד זאת, כבר נתבאר לעיל שהטור והשו"ע לא כתבו שצריך לומר בשכמל"ו מיד כמ"ש הרמב"ם, ונתבאר טעמים ונימוקים, ועוד דביארנו לעיל דאף הרמב"ם לא כתב 'מיד' אלא במוציא ש"ש לבטלה ולא בברכה לבטלה שצריך לומר עליו בשכמל"ו, וא"כ אין בדברים אלו ממש, ומשו"כ אין לזוז בזה מפסק המשנ"ב.

ואף דאפשר דראוי ונכון לכתחלה לומר בשכמל"ו תוכד"ד לברכה לבטלה, בודאי אין זו חובה ופשוט דאין זה מעכב, ואין לומר בשכמל"ו לפני ההידוק ואם עשה כן ברכתו לבטלה.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

"ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אמרי רבנן היכי נעביד, נאמרוהו לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו אמרו יעקב, התקינו שיאמרו אותו בחשאי, אמר רבי יצחק אמרי דבי רבי אמי, משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה, אם תאמר יש לה גנאי, לא תאמר יש לה צער, התחילו עבדיה להביא בחשאי, אמר רבי אבהו התקינו שיהו אומרים אותו בקול רם, מפני תרעומת המינים, ובנהרדעא דליכא מינין, עד השתא אמרי לה בחשאי" (פסחים נ"ו ע"א).

כששמע יעקב את בניו הקדושים מקדשים ומייחדים את שמו הגדול ית' ענה ואמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", מה פשר אמירה זו עומקה ורומה.

הנה בחגיגה (יג, ב) איתא, "כתוב אחד אומר שש כנפים שש כנפים לאחד (ישעיהו ו, ב), וכתוב אחד אומר וארבעה פנים לאחת וארבע כנפים לאחת להם (יחזקאל א, ו), לא קשיא כאן בזמן שבהמ"ק קיים כאן בזמן שאין בהמ"ק קיים". וידוע מכתבי האריה"ק (עין אוהב ישראל פר' ויחי) שששת התיבות "בשכמל"ו" כתובים על ששת כנפי מלאכי עליון "שית תיבן כנגד שית גדפין".

ופירש הגר"א (סוף שנות אליהו זרעים) שכנפי המלאכים שנתכסו ונתקפלו הם שתי הכנפים האמצעיות, הכנפים שכתוב בהן "כבוד מלכותו", ולכן אנו מתפללים בתפלת החג "גלה כבוד מלכותך עלינו" - גלה את כנפי המלאכים שנתכסו ע"י חורבן הבית ונזכה שוב לעבודת ביהמ"ק להקריב קרבנות לשמך הגדול.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

ועל דרך זה פירש הבן איש חי (בן יהוידע בחגיגה שם) את הכתוב "כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו", שלעתיד לבוא כאשר כולם יראו וידברו את גבורת ה' אז "כבוד מלכותך יאמרו", אז יתגלו כנפי המלאכים האמצעיות, הכנפים שעליהן נכתב "כבוד מלכותו".

אמנם בספר אוהב ישראל להרה"ק מאפטא (פר' וישב) כתב שהכנפים שנתכסו ונתקפלו הן הכנפים שתיבותיהם "לעולם ועד", כנפים אלו באתכסיא הן עד שיתגלה כבודו יתברך לעתיד לבוא. אך בשם רבו הגדול הרה"ק ר' אלימלך מליזנסק בעל נועם אלימלך הביא כדברי הגר"א, עי"ש. ולכאורה נחלקו בכך אמוראי (חגיגה שם) אם השתים שאומרות שירה נתכסו או השתים שבהן מכסים רגליהם, עי"ש.

ועצם ההנחה שששת התיבות שבפסוק זה קשורות לכנפי המלאכים מקורה בתיקוני זוהר (תיקון תליסר), והדברים מתיישבים עם דברי המדרש שהביא הטור (או"ח סימן תריט) שמשה רבינו שמע שבח זה מהמלאכים.

נמצאנו למדים שהפסוק "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בזמן הזה באתכסיא הוא, וזה הטעם שאנו אומרים פסוק זה בלחש, שעדיין לא הגיעה השעה, אבל לעתיד לבוא שיתגלה כבוד מלכותו בכל הארץ יהדהד פסוק זה בכל העולם כולו ותתמלא כל הארץ כבודו.

אמנם בדברי חז"ל מצינו שני טעמים שפסוק זה נאמר בלחש, בפסחים (נו, א) אמרו שכיון שיעקב אמרה ומשה לא אמרה אנן אמרינן בלחש. אך הטור (או"ח סימן תריט) הביא מן המדרש (דברים רבה ואתחנן) "כשעלה משה לרקיע שמע מלאכי השרת שהיו מקלסין להקב"ה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והורידו לישראל, משל למה הדבר דומה לאדם שגנב חפץ נאה מתוך פלטרין של מלך ונתנו לאשתו וא"ל אל תתקשטי בו אלא בצנעא בתוך ביתך, לכן כל השנה אומרים אותה בלחש, וביזה"כ אומרים אותה בפרהסיא כיון שאנו כמלאכים".

ברם נשמת היהודי משתוקקת לזעוק ולהריע "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקולי קולות, למען יתגדל ויתקדש שמו הגדול והקדוש

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

בעולמו, ואיך נעצור ברוחנו לומר פסוק זה בלחש לחשים. ולבי אומר לי שעל זה אמרו (שבת קיט, ב) כל האומר יהא שמיה רבא מברך וכו' בכל כחו קורעין לו גזר דינו", תיבות אלו יהא שמיה רבא וכו' הלא הם הם ממש "בשכמל"ו", כמבואר בתרגום ירושלמי בפרשתנו, שבגמ' אמרו שיעקב אבינו אמר "ברוך שם וכו'", ובת"י איתא שאמר יש"ר וכו', והיינו הך. ומס' שבת (יב, ב) מבואר שאין המלאכים מבינים לשון ארמי, ולכן מתחכמים אנחנו תחת שנבצר ממנו לומר "בשכמל"ו" בקול גדול ובכל כוחנו, אומרים אנו יהא שמיה רבה בקול גדול, במלא כוחנו.

והנה עוד מבואר בשם האר"י הק' (ליקוטים על מס' חגיגה) שגם ששה סדרי משנה קשורים לששת כנפי המלאכים ושתי הכנפים המכוסות בזמן הזה הן כנגד סדרי קדשים וטהרות שאינם נוהגים בזמן הזה, וכן מובא בשם הגר"א, ולכאורה זה למ"ד שהכנפים המכוסות הן אלו שמכסות את רגליהם, וכשיטת האוהב ישראל שהם כנגד "לעולם ועד".

אך בספר הזמנים להגר"א חבר כתב לפי המבואר בב"מ (קיד, ב) שהכוונה לד' סדרים שאמר אליהו הנביא לרבה בר בר חנה "בארבעא לא מצינא", ופירש"י שהכוונה לזרעים וטהרות שאינם נוהגים בחו"ל, ולפי זה אין הדברים מתיישבים כל כך.

ובכל עיקר הקשר שבין שמע ישראל לבשכמל"ו, דהוי יחודא עילאה ויחודא תתאה, נראה לפי פשטות הענין, על פי מה שכתב הרמב"ן בסוף פרשת בא, שתכלית היצירה ותמצית עבודת האדם "שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו". הרי ששני אלו הם יסודות העבודה שידע ויודה, שמע ישראל הוא ביטוי לידיעה, כאשר כל אחד מישראל מכריז בקול גדול שה' אלוקינו הוא אחד יחיד ומיוחד, ובשכמל"ו הוא ביטוי ליודה, כאשר מברך הוא את שמו הגדול.

ויה"ר שנזכה שיתגלה כבוד מלכותו עלינו ועל כל העולם כולו ועל כנפי החיות ואופני הקודש, ונגלה כבוד ה' בב"א.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

